

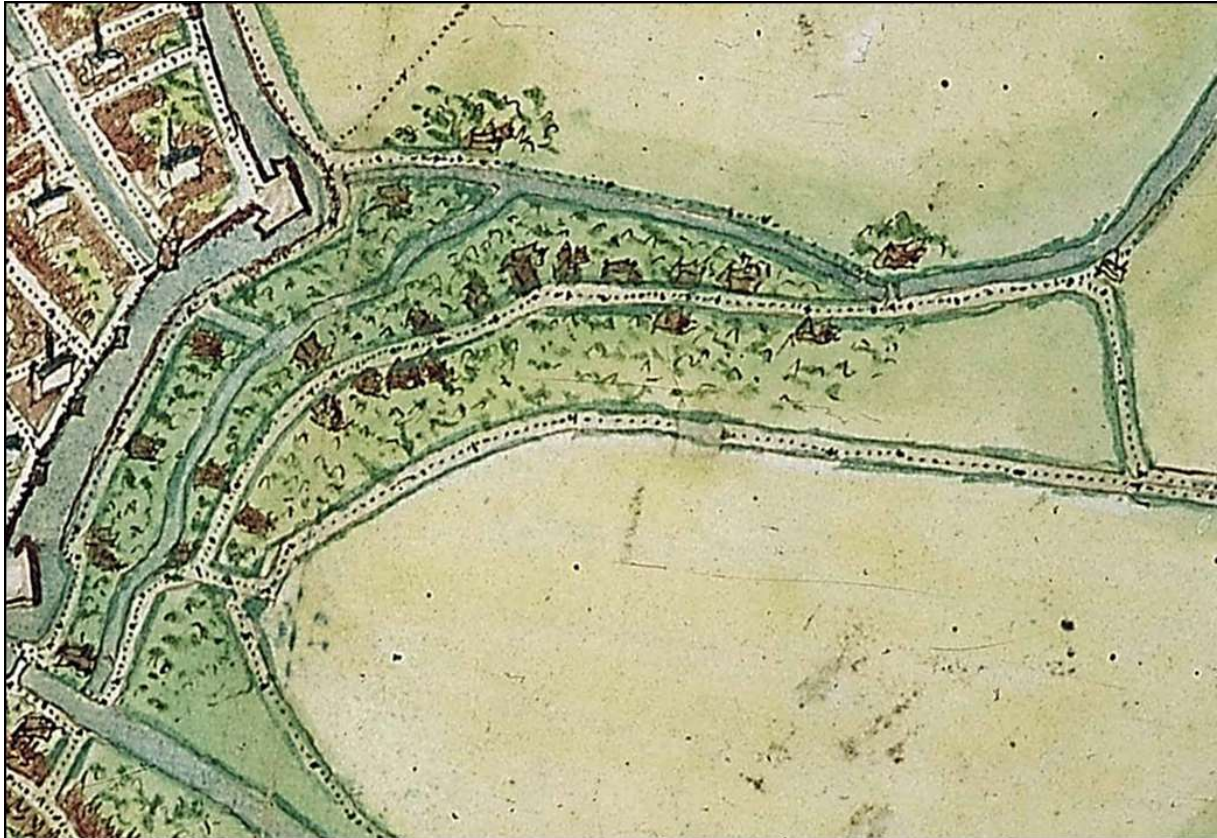

Bescherming Minstroomgebied

september 2024

Minstroomgebied – gemeentelijk beschermd stadsgezicht

In april 2013 heeft de Utrechtse gemeenteraad besloten het Minstroomgebied in Absteede aan te wijzen als het eerste 'gemeentelijk beschermd stadsgezicht' in Utrecht. Dit als bevestiging en erkenning van de waardevolle cultuurhistorische structuur en architectuur van dit oude hoveniersgebied.

Minstroomgebied in de middeleeuwen

Waarom het Minstroomgebied?

Het Minstroomgebied is uniek in Utrecht. Het oorspronkelijke landelijke hovenierskarakter is hier nog herkenbaar aanwezig. Het gaat om de restanten van de hoveniersgronden, de nog aanwezige boerderijen en hovenierswoningen en de loop van de Minstroom. Dit is een van de oudste hoveniersgebieden van Utrecht en heeft tot ver in de twintigste eeuw de groenten voor de stad geleverd.

Ook is het Minstroomgebied gekozen omdat de bewoners erom vregen. De bewoners van dit gebied hebben een lange en roerige geschiedenis van strijd voor het behoud van het landelijke karakter, dit zijn

- de hoveniers die zich verzetten tegen onteigening van hun grond waardoor er nu een ecologisch lint van onschatbare waarde loopt van het Krommerijn gebied tot aan de poorten van de oude binnenstad.
- degenen die tot aan de Hoge Raad gingen om te strijden tegen het gemeentelijk besluit een autosnelweg door de wijk aan te leggen richting de dempen singel

- de Zonstraters die in de jaren tachtig zagen dat de oevers van de Minstroom ernstig verwaarloosd waren met het aanzicht van een vuilnisbelt en toen in overleg met het wijkbureau de handen ineensloegen om een beheersplan te maken. Daarmee was de geboorte van één van de oudste, en nog steeds actieve, groengroepen een feit – winnaar van de Utrechtse milieuprijs in 1994.
- de bewonersgroepen die te weer kwamen toen de wegen de verkeersplannen onteigende en verkrotte woningen allemaal gesloopt zouden worden. Naar aanleiding van hun acties werd er gekozen voor een meer evenwichtige balans tussen oude bebouwing en daarop aangepaste nieuwbouw.

Minstroomgebied in 1955

Waarom beschermd stadsgezicht?

De gemeente geeft aan dat de rijks- en gemeentelijk beschermde gezichten vooral gaan om behoud van de ruimtelijke kwaliteiten zoals straatprofiel en groenstroken, en minder om echt letterlijk het ‘aangezicht’, zoals detaillering, materialisering en kleurgebruik van de afzonderlijke panden. Het gaat ook minder om het gebruik van panden.

Niettemin is in de afgelopen tien jaar het predicaat “beschermd stadsgezicht” een waardevol kader en handvat gebleken voor actieve bewoners die in gesprek gingen met projectontwikkelaars, woningbouwcorporaties, overige buurtbewoners, het waterschap en de gemeente zelf.

Maar de bescherming zou beter kunnen. Vandaar dat op dit moment geëvalueerd wordt hoe het gegaan is de afgelopen tien jaar en of de gemeente meer inhoud zou kunnen geven aan toepassing en handhaving van bescherming van cultureel en natuurlijk erfgoed in dit gebied.

Cultuurhistorische structuur

De karakteristiek van het gemeentelijk beschermd stadsgezicht bestaat uit de openheid van het gebied met de rivier de Minstroom, het nog nadrukkelijk aanwezige groene karakter en de 19e- en vroeg 20e-eeuwse woonbebouwing verweven met restanten van hoveniersterreinen. Deze restanten zijn nu in gebruik als volkstuinen, een dierenweide, een plantsoen, een speeltuin en een boomgaard.

Eeuwenlang heeft het water van de Minstroom zich vanuit de Oostkant van Utrecht een weg gebaand naar de Utrechtse binnenstad. Het Minstroomgebied is een cultureel en natuurlijk monument gelegen tegen de Utrechtse binnenstad aan.

De Abstederdijk, de Notenbomenlaan en een gedeelte van de Zonstraat zijn al op de oudste kaarten van Utrecht te zien. Het waren zandwegen die toegang gaven tot de stad Utrecht. Langs deze wegen lagen hovenierswoningen en boerderijen.

Door de toename van de bevolking en na de sloop van de stadsmuur werden er vanaf de tweede helft van de 19e eeuw ook woningen buiten de singels gebouwd. In eerste instantie gebeurde dit aan bestaande wegen maar later werden er ook dwarsstraten aangelegd. De bebouwing bestond uit rijtjes arbeiderswoningen afgewisseld met winkeltjes en huizen voor de middenstand. De gemeente had weinig in te brengen bij de nieuwbouw omdat het voornamelijk particulieren waren die stukken grond opkochten van de hoveniers. De uitbreidingen geschieden niet volgens een bepaald plan. Omdat het naburige land vaak nog in gebruik was door hoveniers ontstonden er vreemde sprongen en rare hoeken in het stratenpatroon. Dit patroon is nog steeds te herkennen in de Abstederdijk, de hoger liggende dijk langs de Minstroom.

Minstroomgebied, nu

Er zijn zorgen:

Door de jaren heen zijn er zorgen geuit over de kwetsbaarheid van dit gebied. Het historisch geheugen zit bij de buurtbewoners. Politici komen en gaan. Ambtenaren komen en gaan. Voor de boomgaard en de schuilkerk bleek er uiteindelijk geen bescherming te zijn.

In het Minstroomgebied heerst nog steeds een dorpse reuring. Bewoners zijn op weg naar het werk, naar school, op klompen of in laarzen met een kruiwagen op weg naar de dierenweide of de volkstuinten of bezig met het onderhoud van het groen in de buurt. Er zijn verschillende soorten woningen: koop, midden- en sociale huur. De bewoners zijn praktisch en theoretisch opgeleid. Er zijn bewoners die in de buurt zijn opgegroeid en nieuwkomers, jong en oud. Deze mengelmooies van achtergrond en vaardigheden onder de bewoners maakt het wonen prettig.

Juist voor deze bewoners, die zich inzetten voor dit gebied, is de erkenning door en de steun van de gemeente zo belangrijk. Alleen al hierom moet er geconcludeerd worden dat de toewijzing van het predicaat “gemeentelijk beschermd stadsgezicht” een succes is geweest.

Maar als het erop aankomt is dit niet voldoende. Aan de status van gemeentelijk beschermd stadsgezicht zal meer inhoud gegeven moeten worden voor wat betreft toepassing van en handhaving van bescherming. Anders is het maar de vraag of de schoonheid van het eeuwenoude Minstroomgebied, met de rivier, met de Abstederdijk, de Notebomenlaan en de Zonstraat als toegangswegen naar de oude binnenstad met daartussen gelegen het historische hoveniersgebied, voor de toekomst bewaard blijft.

Referenties

1843 J.B. Christemeijer: “Het Lustoord tussen Amstel en Grebbe en elders in het Sticht van Utrecht”.

22-11-1896: Archief De Groene Amsterdammer: “Gemeenteraad Utrecht over het stemmen van de hoveniers in Abstede”.

22-07-1900: Archief De Groene Amsterdammer: “Brief uit Utrecht” Giese van den Dom over het uitbreiden van de stad Utrecht buiten de singels en de kwetsbaarheid van Abstede.

13-12-1941: Utrechtse courant: “De Minstroom bedreigd”.

01-08-1979: Manya Rosier: “De Minstroom, bijdrage aan het Bestemmingsplan Abstede”.

Utrechts Archief: Schilderijen van Cisca van Houwelingen

Utrechts Archief:

2008 DVD Dit is Abstede Debat

2008 DVD Dit is Abstede Impressie

2008 DVD Dit is Abstede Interviews:

- De heer en mevrouw Slinkers: “Dierenliefde”; de heer en mevrouw Daraz: “Dit is Daraz”; Mevrouw Kan: “Dit is Alice”; Mevrouw Geurtsen: “Dit is Barbara”; De heer van Impelen: “Bijenzaak”

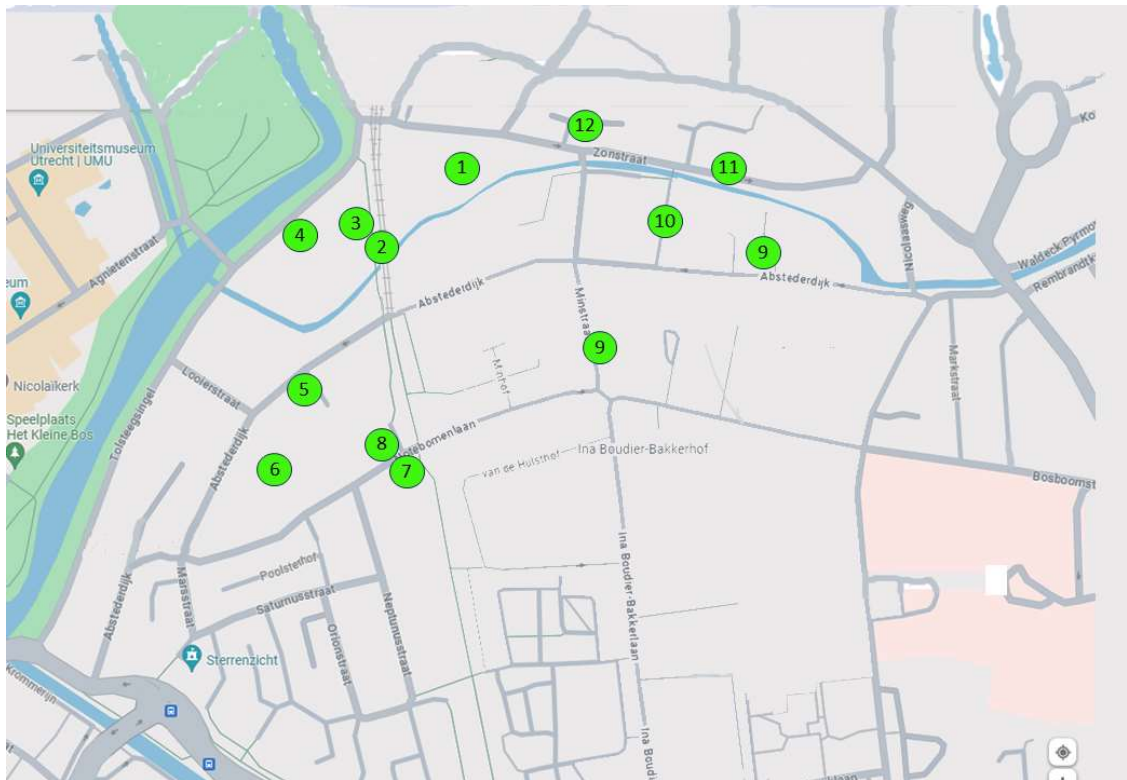
De Wandeling:

1. Volkstuinen in Abstede:

We starten deze wandeling middenin de oude hoveniersgronden van Emmelot, met Jongerius, Kersten en Achterberg de laatste hoveniers in Abstede. Toen zij vertrokken, zijn de tuinen van Emmelot door omwonenden “gekraakt”. Deze maken nu deel uit van de Tuindersvereniging Abstede. Buurtbewoners houden nu de eeuwenoude traditie van groenteteelt langs de Minstream in ere. Er zijn op dit moment 65 tuinen, waarop ruim 100 tuinders en ‘hulptuinders’ tuinieren. Er wordt natuurvriendelijk gewerkt, dus zonder kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Zo zorgt Tuindersvereniging Abstede ook voor behoud van de natuur en biodiversiteit in deze groene oase vlak bij de binnenstad.

Vanaf mei tot en met oktober zijn op de eerste zondag van de maand de tuinen toegankelijk voor bezoekers.

Er wordt meegedaan aan “GroenmoetjeDoen” op de 2e zondag in juni en de optredens tijdens “Gluren bij de Buren”.

Een wandeling door het Minstreamgebied

2. Oosterspoorbaan

De Oosterspoorbaan is in 1875 aangelegd. Nog tot 2012 heeft op deze spoorlijn goederenvervoer plaats gevonden. Na langdurig verzet van omwonenden is deze chloortrein gestopt. De huidige fiets- en wandelroute is een succes.

Een actieve groep buurtbewoners en vrijwilligers rond de Oosterspoorbaan, verenigd in de Werkgroep Natuurlint, zet zich sinds 2015 in voor een groene ontwikkeling en het beheer van de westzijde van de voormalige spoorbaan.

Het lint strekt zich uit over een afstand van ongeveer 900 meter: een groene strook met vooral inheemse planten die leefgelegenheid biedt aan allerlei dieren. Hierdoor ontstaat er een ecologische verbinding tussen de verschillende groengebieden, van de rand van de stad (de Kromme Rijn en Amelisweerd) via de Minstroom tot aan de Singel. Vogels, insecten, kleine zoogdieren en reptielen vinden er hun voedsel, kunnen zich hier voortplanten en vinden hun schuilplekken.

3. Hieronymuserf

Er is veel energie vanuit de buurt gestoken in het tegenhouden van een grote parkeergarage op het Hieronymuserf. Wekenlang zijn er lege parkeerplekken in de buurt geteld; is er boerenkool gegeten met gemeenteraadsleden om de verbinding met het hoveniersgebied aan te tonen. Het resultaat is een kleinschalige bebouwing met vanuit Abstede behoud van het uitzicht op het Hieronymushuis.

4. Hieronymushuis

Het Hieronymushuis is in 1875 in opdracht van de Zusters van Liefde uit Tilburg gebouwd. De architect Tepe was ontwerper van meerdere kerkgebouwen, ook in Utrecht. Het Hieronymushuis was aanvankelijk bestemd voor de opvang van wezen en half-wezen, later ook voor ouderen. In een nog later stadium woonden er ouderen met dementie. Kinderen gingen er op visite; gezamenlijke buurtmaaltijden zijn er gegeten; in de tuinen zijn volleybalwedstrijden gehouden. Door inzet van bewoners uit Abstede zijn de panden in 1998 niet in de verkoop gegaan maar in eigen beheer door de eigenaar ontwikkeld.

5. Gevelsteen Abstederdijk 131

Het beeld “De twee handen” gemaakt door voormalig bewoner van de Abstederdijk Joop Wouters beeldt de samenwerking tussen bewoners en de gemeente tijdens de renovatie van Abstede uit.

6. Dierenweide Abstede

De familie Jongerius wordt vanaf circa 1600 in de archieven op deze locatie vermeld als warmoezenier. De laatste hoveniers waren Gert en Annie Jongerius (voor buurtbewoners Gert “de Boer”).

De historie van de Dierenweide Abstede dateert uit de tijd van de grootscheepse renovatie eind 70-er begin 80-er jaren. Door een gezamenlijke actie met als slogan “Alles wat ze ook doen, het Jongeriussterrein blijft groen”, zijn Gert en Annie erin geslaagd om samen met de buurt een dierenweide te realiseren. Zij, en na hun, Henk en Sjaan Slinkers, verzorgden de dieren, bijgestaan door buurtbewoners. (zie hiervoor de documentaire “Dierenvriend” uit 2008 op facebook Abstederdijk e.o.) staat. In 2008, na een enquête in de buurt waaruit bleek dat de dierenweide behouden moest blijven voor Abstede, is Stichting Dierenweide Abstede opgericht. Dierenweide Abstede draait op circa 35 vrijwilligers die in roosters dagelijks aanwezig zijn om de dieren te verzorgen en mest te ruimen.

De dierenweide is een waardevolle ontmoetingsplek voor bewoners van Sterrenwijk en Abstede. Ze vormt een groene oase die de biodiversiteit en een gezonde leefomgeving bevordert en dient als educatieve plek waar kinderen en volwassenen de natuur kunnen ervaren en verzorgen. Bovendien versterkt de dierenweide de sociale cohesie door vrijwilligerswerk en re-integratie van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

7. Seniorenwoningen in de boerderij Notebomenlaan 79

In 2020 hebben bewoners samen met een buurtbewoner, tevens architect, een ontwerp ingediend om seniorenwoningen te bouwen in deze hovenierswoning, de schuur en op het erf. Woningbouwvereniging Woonin, eigenaar van dit gemeentelijk monument (boerderij en schuur), is positief over het plan. Door bewoners is er contact opgenomen met Stadsherstel Utrecht. Deze organisatie wil het plan graag voor de buurt realiseren. Wethouder de Vries steunt het plan. Woonin en Stadsherstel Utrecht zijn in overleg.

8. De smederij op Notebomenlaan 94

Dit is het oudste nog werkende bedrijf in Abstede, begonnen in 1901 als smederij door de familie Uijterwaal. Naast het beslaan van paarden maakte de smid ook de spades en scheppen. Er waren drie broers die loodgieter werden en tot vandaag blijft het een loodgietersbedrijf, al is het pand in de jaren '80 versmald en aangepast. Van de drie zonen is André nog in leven. Met zijn 94 jaar runt hij nog steeds het bedrijf dat thans dus 123 jaar oud is.

9. Gemeente- en rijksmonumenten

De wandeling gaat verder langs de hovenierswoningen aan de Notebomenlaan en de woningen Minstraat 27 tot en met 65. Deze woningen zijn gemeentemonumenten. De Schuilkerk is een Rijksmonument. Dit pand, Abstederdijk 188, bekend als boerderij Het Kerkehuis De Bras is door Mitros verkocht. Helaas is er tijdens de verbouwing weinig rekening gehouden met de monumentale onderdelen in het pand. De Pietheinstraat, genoemd naar twee zonen van de ontwikkelaar, is gemeentemonument. Aan het eind, bij de Pietheinbrug, liggen in de Minstream drijvende fauna uittreedplaatsen, een proefproject van verschillende groengroepen in de stad

10. De Zonstraat

Halverwege de Zonstraat ziet men aan de overkant van de Minstream een restant van de hoveniersgronden van Stroes, nu deel van Tuindersvereniging Abstede, met in het midden de rijksmonumentale hovenierswoning, ooit gered door buurtbewoners.

De oever langs de Zonstraat wordt al veertig jaar beheerd door de leden van de Groengroep Zonstraat/Minstream die iedere derde zaterdag van de maand in het groen bezig zijn om daarna koffie te drinken bij één van de burens.

Dat hier nog oudere bomen staan is te danken aan buurtbewoners die het waterschap wisten te overtuigen dat het vervangen van de kadewand niet betekende dat dan alle bomen gerooid moesten worden.

De Zonstraat toont een diversiteit in bebouwing, het gevolg van het feit dat hier eeuwenlang winkeltjes, werkplaatsen en boerderijen stonden.

11. Minbrug

In de Zonstraat ziet men het verwilderende Hekmanhoek (vijf jaar geleden nog een hondenuitlaatveldje) en de appelhof, beheerd door de Groengroep Zonstraat/Minstream.

Aan de overkant bevinden zich de haagbeukhaagjes van de Minstraat en de Minkade met zijn karakteristieke grasland beplanting. Beide terreinen zijn onder zelfbeheer bij aanwonende bewoners.

12. Oosterbuurt

Verder richting de singel komt men in de Oosterbuurt, half in Abstede, half in Oudwijk. Het bestaat uit de Oosterstraat, de Zonstraat tot aan de Minbrug en een stukje Oudwijkerdwarsstraat. Er staan ongeveer honderd woningen. Een buurtje waar lang en heftig voor het behoud van het karakter is gestreden. In de jaren tachtig voerden buurtbewoners een intense en memorabele strijd tegen het sloopbesluit van de gemeente. In de gevel van Zonstraat 28 hebben gemeente en buurtcomité een gedenksteen gemetseld als teken van verzoening.

Vandaag speelt hier, zoals elders in Abstede, de strijd tussen de buurt en de woningbouwcorporaties over behoud van de sociale huurwoningen. De helft van de huurwoningen in de Oosterbuurt is al verkocht. In overeenstemming met de woonvisie van de gemeente 'Utrecht beter in balans' is de buurt nu – ook volgens burgemeester Dijkema – een mooi voorbeeld van een gemengde wijk van eigenaar-bewoners en sociale huurwoningen. In 2019 tekenden bijna tachtig bewoners, huurders én eigenaren, een petitie voor het behoud van de gemengde buurt. Kort voor het bezoek in 2022 van burgemeester Dijkema op uitnodiging van de bewoners heeft de corporatie besloten *tot nader order* de buurt van de verkooplijst te halen.

Dat biedt geen garantie voor de toekomst voor het behoud van de sociale huurwoningen, aangezien er gegronde vermoedens zijn dat vóór de start van de verduurzaming in Oudwijk in 2026, de verkoop weer opgestart gaat worden. Bewoners zijn nu bezig om te kijken of er in de gemeentelijke prestatieafspraken een clausule kan worden opgenomen over een verbod op verkoop van sociale huurwoningen.

En dan brengt het veelgebruikte pad langs de oever van de Minstream ons terug naar het beginpunt van deze wandeling.